

PSZENICZNY (78) *ai*

e jasne.

sg m N pszeniczny (7). ◇ *G* pszeniczn(e)go (2). ◇ *A* pszeniczny (2). ◇ *I* pszenicznym (3). ◇ *L* pszenicznym (2). ◇ *f N* pszeniczną (3), pszeniczn(a) (5). ◇ *G* pszenicznej (15); -ej (3), -(e)j (12). ◇ *A* pszeniczną (1). ◇ *I* pszeniczną (5). ◇ *n N* pszeniczn(e) (7). ◇ *G* pszenicznego (2); -ého (1), -(e)go (1). ◇ *D* pszeniczn(e)mu (1). ◇ *A* pszeniczn(e) (3). ◇ *pl N subst* pszeniczn(e) (8). ◇ *G* pszenicznych (6). ◇ *A subst* pszeniczn(e) (3). ◇ *I f* pszeniczn(e)mi (3).

Sł stp notuje, Cn s.v. pszenny, Linde XVI (dwa z niżej notowanych przykładów) – XVII w.

Przymiotnik od „pszenica” ‘Triticum sp. L.’; triticeus Mymer¹, Vulg, Mącz, Cn; farraceus, farreus Mącz; frumentaceus PolAnt (78) : Triticeus, Pfeniczny. Mącz 465d.

a. *Będący pszenicą, jej częścią lub ziarnem; też wchodzący w skład ziarna pszenicy (18) : CI chrobaczy [kantarides] fą błyskaiący á podługowaci/ [...] á na kwiecie pfenicznym gdy kwitnie bywaią naidowany FalZioł I 69d; KRochmal ieft na subtelniejszy część pfeniczna FalZioł III 41d.*

W porównaniu (1): Sieiem w ziemię/ mowi ś. Páweł [1.Cor 15/37]/ ty ciála iáko ziárna pfeniczne/ ktore ná wiofnę onę mocą Chrystufowego zmartwychwstania/ odrodzą fię y roskwitną SkarKaz 204b.

Wyrażenia: »nasienie pszeniczne« (1): Pátrciefz brácia/ izali gdy kto wrzuci nafienie pfeniczne w ziemię zaráz fię vczyni z niego ziárno. Ale owfzem naprzod będzie trawá/ potym zbdło/ pothym kłos/ á w kłofie plewá/ á w oney plewie ziarneczko pfeniczne iáko w miefzeczku zámyka fię. SarnUzn C2.

»ziarno (a. ziarn(ecz)ko) pszeniczne« = granum frumenti a. tritici Vulg (13): Zafię Crinoides fą gruzołki [w urynie] iakoby ziarnka pfeniczne na troie roftarte/ ktore fię odłupawaią od ciała wfzytkiego FalZioł V 11; Wezmi oleyku zzołtkow iaiecznych, oleyku zziarnek pfenicznych, rowno. 1. łot/ miodu przefnego/ wołku trochę, Tak vczyn małc FalZioł V 100v, V 27; Leop BBB3; Far, Wfzelákie ziárno/ á zwáfzczá pfeniczne Mącz 117d; SarnUzn C2; SkarŻyw 368, 384; PAn Kryftus ktory ieft podobien ziárnu pfenicznemu/ w Ewánieliey rzeczonemu/ był fwym vmartwieniem przypodoban k niemu. ArtKanc D16v; Záprawdę/ záprawdę mowie wam; iefli ziárno pfeniczne wrzucone w ziemię nie obumrze/ tedy fámo zoftawa. Lecz iefli obumrze/ wielki owoc przynośi. WujNT Ioann 12/24 [przekład tego samego tekstu: SkarŻyw (2)]; Głupi/ co ty sieiefz to nie bywa ozywiono/ iefli pierwey nie obumrze. Y co sieiefz/ nie sieiefz ciála ktore ma wynieś/ ále gołe ziárno/ iáko ná przykład/ pfeniczne ábo z infzych ktore. WujNT 1.Cor 15/37, Ioann 12 arg; SkarKaz 204b.

Przen: O wiernych Pańskich, ludziach prawowitej wiary (w nawiązaniu do ewangelicznej przypowieści o pszenicy i kłkolu [Matth 13/24-30]) (2) : Aták/ iefli chcecie/ áby karáni byli (heretycy) żeby to przedsię zbożu nie fzkodziło/ tedy wam potrzebá do tego czáfu flufznego oczekáwác. A to zás co ieft/ iz z nimi zá raz wyrwiecie y zboże? [...] Abo to/ iz z onego kłkolu/ wiele ich náwrociwfzy fię odmienié fię mogą/ w pfeniczny ftan. CzechEp 39.

W przeciwstawieniu: »kłkol ... trawa pszeniczna« (1): Chcefzże tedy/ ábyfmy pofzedfzy wybráli ie [ziarno kłkolu z pszenicy] (mowią to vczniowie) Lecz Pan Bog tego broní/ áby fnadź wfpołek z kłkolem/ trawy pfenicznejey nie wyrwáli. Co (dla tego) powiedział/ áby walek y krwi wylania zábroníł. CzechEp 38.

b. *Uzyskany z ziaren pszenicy (56)* : Farraceus, Pŕzeniczny/ álbo z tego zboża o którym wyŕŕzyey rzeczono [zwanego po niemiecku *Dinkelkorn*]. *Mącz* 118a.

Wyrażenia: »krupy pszeniczne« (1): Krupy pŕzeniczne poki łą iefzczę młode/ nie łą barzo dobre khu iedzeniu *FalZioł* III 25a [*idem*] [*SienHerb* 220a (*Linde*)].

»mąka pszeniczna« = *siligo tritici PolAnt, Cn; simila, similago Mącz, Cn* [*szyk* 25:2] (27): Korzeń [*złotogłowu*] z miodem/ z oliwą/ s pŕzeniczną mąką ftłuczony [...] przylož na mieŕtce zakłote. *FalZioł* I 93a; Mąka pŕzeniczna licze cziłci y gładzi *FalZioł* III 25a; Chleb biały ieft nalepŕzy z czyŕŕtey mąki pŕzenicznejey zdrowey/ ziarna zdrowego á czałego/ z ziemie dobrej. *FalZioł* V 63v; NAprzod mąka pieczona pŕzeniczna z winem albo z wodą wwarzona á maŕlem omaŕczona/ iefth barzo na kaŕzel dobra broniącz go. *FalZioł* V 81v, I 7b, 92b, III 25b, 39a, 40d (13); Wŕzythki rzeczy náležące ku potrzebam żywotá człowieczego/ łą ty/ wodą/ ogień/ żelázo/ ŕol/ mąką pŕzeniczną/ miod/ mleko/ wino/ oliwą/ łzáty. *BibRadz Eccli* 39/30; Dał potym dobrą potuchę Helizeuŕz krolowi/ mowiąc: iż iutro będye łpad mąki pŕzenicznejey zá iednę ŕtáterę/ y dwa łpády ięczmieniá tákież. *BielKron* [85²]v; Simila, et Similago, Co naypiękniefza co namielŕza mąką pŕzeniczna. *Mącz* 393c, 393d; Mąki pŕzenicznejey z białym miodem zámiefzay/ á onego ciáftá ná ząb bolący przylož *SienLek* 78, 71, 86v, 102, 121, 175, 175v, 179; *BudBib Eccli* 39/30; tám też żony ich [*chłopów ŕmudzinów*] zŕypuią mąkę pŕzeniczną/ y hreczyfną [= *gryczaną*]/ z ktorey náczynią pláckow *StryjKron* 161.

»otręby pszeniczne« [*szyk* 11:1] (12): á gdy to korzenie [*złotogłowowe*] wwarzyłz z otrębami pŕzenicznymi w wodzie, á tem licze będyefz mył/ ogorzelinę y infze nieczyŕtoci zlicza zgania. *FalZioł* I 15d; Też gdy zmiefzálz proch z gorczycznego náŕienia [...] zwodą w ktoreyby były rozmáczone pŕzeniczne otręby/ [...] wŕzytki nieczyŕtoci fniey [*twarzy*] łpada *FalZioł* I 125a; OThręby pŕzeniczne łą mierno goráczce, Maią mocz wyŕufzac y otwierać vliczki w cieŕle/ y też mięczzą *FalZioł* III 42b, I 47b, 65b, 99d, III 25b, V 25v, 75v; A iefli by niebárzo fye ktho ftłukł/ thedy náwárzyć otrąb pŕzenicznych w wodzie/ á nákláŕć wnie ŕmalcu/ á tego ná wŕpuchłe mieŕtcá przykládadć. *SienLek* 146, 56, 118v.

[»słód pszeniczny«: Pszenice 5 małdrów i 7 ćwiercień i wiertel, słodu pszenicznego do siedmi warów *InwMieszcz* 1583 nr 242.]

Zestawienie w funkcji nazwy specjalnej: »pszeniczny kwiat« = *wysokiej jakości pszenica lub delikatna, doskonale zmielona mąka pszenna, też pył mączny; flos tritici BartBydg, Mącz; flos siliginis BartBydg* (2): *BartBydg* 119; Pollis, vel pollen, flos tritici, Pŕzeniczny kwiat/ to yeft nayczyŕtŕza á nayprzedniefza mąką/ też mąką która fie we młyniech po ŕciánách záváŕŕza. *Mącz* 308c.

Szereg: »jęczmienny albo pszeniczny« (1): Wezmi łoku opichowego.1.librę/ miodu.18.łotow, mąki ięczmienney/ albo pŕzenicznejey.13.łotow/ ty rzeczy maią być vmażone: aż będą twarde *FalZioł* V 97v.

a. *Sporządzony z mąki lub kaszy pszennej (13)* : Ráno záś idą [*ŕmudzini*] przez Wieŕ ná roŕtanie drog niołąc plácek pŕzeniczny/ y co fie zoŕtáło z oney kołáciey/ y kláda ty w iedno mieyŕce/ á wŕzyŕcy ziemią przyŕypuią wzgorę/ [...] á ŕpráwiwŕzy to poruczáią fie Bogom/ y idą do Domow ŕwoich. *StryjKron* 161.

W połączeniu szeregowym (1): FalZioł V 64 cf »krupy pszeniczne«.

Wyrażenia: »pszeniczny chleb« = *panis triticeus Mymer*¹, *Cn*; *farreus panis Mącz*; *panis siligineus a. similagineus Cn* [szyk 3:3] (6): *Mymer*¹ 41; Też z nariadenia Ořtowego czynią chleb ktori iedza w miařto přzenicznego chleba *FalZioł* I 148b, V 118; IAki chleb zdrowřzy. (-) Chczefřzi ku richleyřzemu řtrawieniu, albo dla nabycia krwi řubtilney y ciała miękkiego tedi lepřzy přzeniczny. *GlabGad* G6; *Mącz* 118a; Ktemu iř ták w przafnym/ iáko w kwáfny m přzenicznym chlebie/ prawdziwe řię ciało Chriřtuřowe pořwięca. *SkarJedn* 272; [(*marg*) Přzenny chleb ma być w tey Swiętořci. (-) pokazuią tho řłowá Zbáwićielowe/ iř Chleb z přzenice vczyniony być ma. Bo pořpolitym obyczáiem mowienia/ kiedy ták z gołá chleb miánuiemy/ tedy iářna rzecz iefř/ że chleb přzeniczny rozumiemy. *KuczbKat* 163 (*Linde*)].

»ciasto pszeniczne« (2): á gdy ón párch zléřie/ tedy vczyn ćiařtá přzenicznego/ ze wrzácą wodą/ pomáżyřz tym mieřtca párchowáté *SienLek* 181, 69.

»krupy pszeniczne« (1): Krupy ięczmienne/ přzeniczne/ owřiane/ Kařza riřowa, tatarczana, ty rzeczy řá řtrawne. *FalZioł* V 64.

Przen (3) :

Wyrażenie: »pokarm pszeniczny« = *Chrystus řkładający ofiarę ze swego ciała* (3): ten [*prorok Dawid*] w żółtarzu řwym o Meryařu mówiąc/ y iego ofiarę opiřuiąc mówi: Będřie řlotkim pokármem přzenicznym: ná řziemi/ y ná wyřokich góřách *BiałKat* 346; [*Chrystus*] Stał řye řam řłodkim pokármem přzenicznym/ y ofiarą pięřwřřą Nowęgo řwego Teřřamentu: y to ćiało dawał ná Wieczery: które iuř ofiarował pięřwęř/ bo mówił: To iefř ćiało moię/ które zá was teraz iefř dáné. *BiałKat* 346, 346.

c. *Któřego przedmiotem jest pszenica* (2) :

Wyrażenie: »pszeniczne řniwa« = *triticea messis Vulg*; *messis frumentacea PolAnt* [szyk 1:1] (2): PO niektorim czářie/ gdi przřchodzili řniwá přfeniczne: przřřzedł [!] Samřon chcąc náwiedzić řonę řwoię *Leop Iudic* 15/1; *BudBib* 1.Reg 12/17.

d. *řkładający się z řdźbeł pszenicy* (1) :

Wyrażenie: »pszeniczny řnop« (1): Były iuř kopy w polu/ iuř mendele řtały/ Kiedy Zorawie do nich przypářć gwałtem miały/ Iuř im rzzáne/ iuř brały y přzeniczne řnopy *KmitaSpit* A3v.

Cf **PSZENICY, PSZENNY**